

Dr. Tóth Tihamér:

A Pálosok hétszázéves jubileumára

Egyik kedves olvasónk óhajára közöljük a nagy püspök e gyönyörű beszédét, melyet 1926 december 8-án tartott az egyetemi templomban. A magyar Pálos-rend egész nagyszerű multja és szelleme bele van sűrítve ebbe a gondosan és szépen fölépített beszédbe. Akik meg akarnak ismerni minket közelebbről, ezzel kezdjék.

Ötszáz évvel ezelőtt, a XV. század első felében, egy napon eleven sürgés-forgás verte fel a budai Szent Lőrinc-páloskolostor ájtatos csendjét. Nagy tömegben siettek az előkelő vendégek a hatalmas kolostor felé, amelyik ott állott a Hárshegy és Jánoshegy közt a mai Szép Juhászné vendéglő helyén s mikor már együtt volt a budai polgárok java, megérkezett maga a magyar király is. Elcsitult a szó és feszült figyelem közt kezdődött a nap nagy eseménye: az egyik pálos szerzetes, *Michael Hungarus*, Magyar Mihály — vagy mint tanulmányai után nevezték: «a párisi doktor» — kiállott egy ellenfelével a vitatkozó asztalhoz és az előkelő hallgatóság viharos tapsai közt, minden ellenvetést legyűrő érvekkel bizonyította be a Boldogságos Szűz Mária szeplőtelen fogantatását.

Az Egyház tanításában állandóan megvolt ugyan ez a hittétel, de a kihirdetett dogma megtámadhatatlanságát csak 1854-ben nyerte el; és íme: egy pálos szerzetes a dogmatikus kihirdetést négy évszázaddal megelőzve, nyilvános disputában hódol a szeplőtelenül fogantatott Szűz Anyának!

Hiszem tehát, Kedves Katolikus Testvéreim, hogy nem fog neheztelni a Boldogságos Szűz, ha a szeplőtelen fogantatás mai ünnepén nem róla beszélek, hanem arról a szerzetesrendről, mely hét évszázad alatt róla annyit beszélt; arról a szerzetesrendről, mely a Boldogságos Szűz tiszteletének legbuzgóbb terjesztője volt: csak nézzétek ennek a templomnak mennyezeti képeit, nézzétek a főoltár ősrégi Mária-képét;

arról a szerzetesrendről, melynek 700 éves jubileumára és pesti templomának 150 éves felszentelési ünnepélyére egybegyűjtött ma minket a vallásos kegyelet.

Kettős emléknep ünneplésére jöttünk ma össze. Kedves Katolikus Testvéreim. Az idén fordul hétszázadszor az esztendő azóta, hogy a Pécs melletti (patacsi) remetek közös életre kolostorba gyűltek össze és kolostoruk kiindulópontjává lett a B. Özséb esztergomi kanonok által megalapított, egyetlen magyar eredetű szerzetesrendnek: a remete Szent Pálról nevezett pálosoknak; és az idén van 150-ik éve annak, hogy ez a mi mostani egyetemi templomunk, a pesti pálosok temploma 1776-ban elkészült és Patachich Ádám kalocsai érsek, egyetemünknek Budán első elnöke által nagy ünnepélyességgel felszenteltetett.

Kettős jubileumú: szomorú az egyik, biztató a másik. Szomorú a lelkünk, hogy a 700. évfordulóra az egykor oly hatalmas szerzetesrendből egyetlenegy magyar kolostor sem maradt; de megenyhül szomorúságunk, ha eszünkbe jut, hogy megmaradt ez a pesti templomunk, sőt az idejü jubileumra pompás fényben megújult, és szószékéről, gyóntatószékeiből és oltáraitól a régi magyar pálosok izzó lelkének lüktető vallásossága árad a mai híveknek, főként kedves magyar egyetemi ifjúságunknak új honfoglalásra hivatott lelkébe.

Szálljatok, Testvéreim, néhány percre velem vissza a multba!

*Csak törpe nép feledhet ős nagyságot,
Csak elfajult kor hős elődöket:
A lelkes eljár ősei sírjához,
S gyujt régi fényél új szövétneket.*

A ránkboruló komor megpróbáltatások sötét napjaiban a kishitűség s elernyedés leselkedő rémei közül a nagy mult napsugaras századaiba

menekülve, legyen erőt fakasztó forrássá ez a jubileumi megemlékezésünk és a természet-szerűleg felvetődő két kérdésre adandó válaszunk. Ez a két kérdés pedig, melyre beszédemben választ szeretnék adni, ez: *I. mennyire szerették katolikus magyar őseink a pálosokat, s II. miért szerették őket?*

I.

Mennyire szerették őseink a Pálosokat!

1. Erre a kérdésre talán elég felelet volna csak rámutatni arra tényre, hogy *mennyire elterjedt volt a pálosok rendje* nemcsak az országban, hanem Magyarország határain túl is.

Forgatjuk a régi, fakult páloskönyveket és a mai, kicsinyes horizontba szűkített gondolkodásunkkal szinte megmagyarázni sem tudjuk magunknak, micsoda titokzatos, szent hatalom ereje növesztette Szent Pál remetének magyar földbe ültetett pálmafáját oly sudár törzssé, hogy annak gyökerei nemcsak a magyar talajban futnak szerteszét, hanem ágai messze belombozták egész Európát, sőt más világrészeket is. El sem tudjuk ma már képzelni, hogy a belső lelki életnek, a nép vallásos s kulturális növekvését tápláló csendes szerzetesi elmélyedésnek mily értékes korszaka lehetett az, mikor egyidőben egyszerre 170 páloskolostor volt csak Magyarország területén!

Pázmány Péter az 1629-ben tartott egyházmegyei zsinattal összeállította a páloskolostorok névsorát. Hatvannál több kolostor hiányzik a felsorolásból; de még így is megkapó olvasnunk az összeírt helyeket: Budán a Szent Lőrinc-kolostor Remete Szent Pál holttestével; Pilisszentkeresztben kolostor az alapító B. Özséb testével; aztán jönnek sorban a többi rendházak: Pilisszentlélek, aztán Martinuzzi kolostora: Sajólad; aztán Boldogkő, Dédes, Diósgyőr, Gönc, Kápolna, Nagyfalu, Patacs, Sümeg, Szakácsi, Szerdahely, Tokaj, Tolna, Tornaalja, Visegrád, Vörösmart, Ungvár...

1747-ben *Orosz Ferenc* pálos Sopronban kiadott egy könyvet (Synopsis Annalium Ord. S. Paul. I. Erem.), melyben megemlékezik a külföldi páloskolostorokról is. Tudjátok, Testvéreim, hogy mely országokat említ, mint amelyekben páloskolostorok vannak? Horvát-, Szlavón-, Dalmátországok, Isztria, Lengyelország, Litvánia, Oroszország, Poroszország, Szilézia, Morva-, Csehország, Ausztria, Portugália, Gallia, Itália, Lombardia, Spanyolország s Germánia neveit; szóval talán nem volt európai ország, melyben a pálosok gyökeret nem vertek volna. Sőt — írja ez az *Orosz Ferenc* — ha hinni lehet a híreknek, még az Újvilágban is alapítottak rendházat (58. l.). *XIII. Gergely* pápa Bécsben, Prágában, Olmützben és Rómában alapít házat a pálosoknak. Rómában ma is megvan a templom, melyet V. Miklós pápa adott a magyar pálosoknak, a Monte Caelio-n

a S. Stefano Rotondo; benne nyugszik az 1523-ban elhalt apostoli magyar gyóntató, Lászlai János, sirtábláján a nagyszerű felirattal: «Vándor, ha látod, hogy az, ki a fagyos Dunánál született, most római sírban pihen, ne csodálkozzál: Róma mindnyájunknak édesanyja». Sőt egy jeruzsálemi zarándok 1487-ben a Thábor-hegyére jutva azt írja, hogy volt ott egy nagy kolostor, melyet egy magyar király — a Tripartitum szerint (P. 2. Tit. 14.) II. Endre — gazdagon ellátott s melyben tömérdek sok magyar pálos szerzetes él, «magna multitudo monachorum hungarorum O. S. P. P. E.» (Chelstowski: «Elogia Mariana». Csenstochau. 1710. Utolsó oldalán.)

Hogyan győzték a pálosok ezt a nagy lendületet? S hogyan győzték ellátni tagokkal nemcsak az itthoni, hanem még a római, a jeruzsálemi házakat is? A budai Szent Lőrinc-kolostorban 500 szerzetes élt egyszerre! A márianosztrairól meg azt tudjuk, hogy mikor a török Visegrádot fenyegette, Nosztráról 300 pálos ment át Visegrád várába és néhány világi menekülő férfival együtt megvédték a várat.

Amelyik szerzetesrend így el tudott terjedni, amelyik ennyi hivatást kapott a magyar népből, *azt a szerzetet a magyar nép bizonyára nagyon szerette.*

2. Őseink szeretetének a pálosok iránt van azonban még egy másik kézenfekvő jele is: az a tény, hogy a pálos-szerzetesek nem csak az egyszerűbb népből kerültek ki, hanem a *legelőkelőbb családok is szívesen adták fiaikat pálosnak.* Hogy csak néhány nevet soroljak fel: itt Pest mellett, a Hárshegy oldalában ma is áll emléktáblával megjelölve az a barlang, amelyben *Báthori* László pálos, *Báthori* István lengyel király rokona, a bibliát magyarra fordította. *Martinuzzi* György, a későbbi bíbornok, *Mátyás* király udvari szolgálatából lépett a pálosok rendjébe. Említsem-e aztán br. *Keglevich* Jánost (fogadalmat tett 1633-ban), örgróf *Alvernia* Konrádot, herceg *Lichtenstein* Károly rokonát (fogadalmat tett 1667-ben), gróf *Kéry* Jánost, a magyar koronaör fiát (fogadalmat tett 1656-ban), gróf *Nádasdy* Lászlót, galánthai gróf *Eszterházy* Imrét, *Széchenyi* Pált stb.?!

Amelyik szerzetesrendbe örömmel mentek a legelőkelőbb magyar családok fiai, *azt a szerzetet a magyar nép bizonyára nagyon szerette.*

3. De ha az eddig említett tények erejét, melyek már magukban is eléggé mutatják őseink becsülését a pálosrend iránt, még fokozni akarnók, idézhetnők sok *kitűnő történelmi személyiség magasztaló dicséretét*, amellyel a pálosok működésének adóztak.

Mellőzöm itt az egyház fejeinek, a pápáknak bőven található lelkesedő nyilatkozatait. Nem szólok XXII. János, XI. Bonifác, V. Márton, XIII. Gergely pápáknak kitüntető és elismerő szavairól. Csupán néhány magyar királyunk dicséretéről emlékezem meg, hogy a «legelső magyar emberek» nyilatkozatai legyenek tanui

a magyar nemzet hálás ragaszkodásának a jubiláló pálosrend iránt.

Említem IV. Béla királyunkat, aki gyakran volt a pilisszentkereszti konvent vendége.

Említem AnjouKároly királyunkat, aki nemcsak írásaiban mondta, hogy a pálosok iránt a legnagyobb szeretettel viseltetik («maximo se affectu tangi», 1323-ban), hanem a legbőkezűbb pártolással alapította részükre a márianosztrai, máramarosremetei és máriavölgyi rendházakat, a nagyhetet minden évben a pálosok közt töltötte a nosztrai zárdában és mikor tartomány főnökük haldoklott, egész királyi kíséretével jött tisztelete jeléül a beteg szerzetes ágyához.

Említem Nagy Lajos királyunkat, aki az erdő nemes vadjaihoz hasonlítja a pálosokat: Amint az erdei vadaknak szebb a prémjük, mint a háziállatoknak — mondja Lajos király —, épúgy tisztábbak a pálosok is, mert a világ zaján kívül élnek.

Említem Zsigmond királyunkat, aki 1422-ben Budán kiadott levelében a szigorú, jámbor élet fénylő csillagainak nevezi a pálosokat, «ob-servantiae puritate fulgentes».

Említem Mátyás király csodálkozó felkiáltását, aki egy pénteki hajnalon álruhában belopózott a budai Szent Lőrinc-kolostorba s végignézte, hogy a hajnali zsolozsma után a barátok mint térdelnek sorban, egyik a másik után a prior elé, aki végigostorozta meztelen hátukat s mikor mindegyikkel végzett, a prior maga térdelt ostorozásra a subprior elé — ekkor felkiáltott a király: «O sanctissimi viri, in quibus non est dolus, sed sanctitas vitae!» «Ó, valóban szent férfiak, kikben nincs hiba, csak nagy életszentség!»

És említem végül Zápolya János magasztalását 1531-ből, midőn a pálosok erényeit minden más rendnél nagyobbak dicséri.

Valóban azt a rendet, amelyből királyaink évszázadokon át választották saját gyóntatójukat, azt a rendet, melyet egy pápai bulla a magyar királyok gyönyörűségének nevez («deliciae regum Hungariae»), azt a rendet valóban nagyon szerethette a magyar nép s király

II.

Miért szerették őseink a pálosokat?

Fölvetődik azonban előttünk immár a második kérdés: vajjon mivel érdemelték meg a pálosok, hogy király és nemzet, előkelők s az egyszerű nép oly egyetemes szeretettel vették körül őket.

1. Ha magyarázatot keresünk erre az általános megbecsülésre, egyik okát bizonyára abban találhatjuk, hogy az egyetlen magyar eredetű pálosrend mindenha egynek érezte magát a magyar hazával: együtt szenvedett, együtt örült a nemzettel, örömet-búját megosztotta a magyar néppel. A visegrádi várat, ahol a szent

koronát szokták őrizni, 300 pálos szerzetes védte a török ellen; s mikor Mohács után a török végiggázolt a hazán, a pusztuló országgal együtt pusztultak el a virágzó páloskolostorok is. Nem lehet megindultság nélkül olvasni egy régi pálos krónikás megemlékezését (Orosz: Synopsis, 58. l.), mint ment tönkre a mohácsi vész után 100 páloskolostor, mint fogytak évről-évre egymásután a régi barátok, úgyhogy nem jutott magyar pálos már Rómába, a Monte Caelio zárdájába sem... Egyik magyar pálost a másik után viszik ott is sírba... Míg végre Mohács után nemsokára a kripta csendje borult a római magyar páloszárdára is.

Őseink szerették a pálosokat, mert azok is szerették a magyar népet.

2. De szerették őket másodsor azért is, mert ők tudták legjobban, sokkal jobban, mint a mai nemzedék tudja, mit köszönhetett a magyar kultúra a pálos szerzetnek. Ők jól tudták, ki volt Báthori László, az első magyar bibliafordító. Jól tudták, ki volt Matinuzzi György, a pálos-bíbornok. Ki volt Borkovich Márton kalocsai érsek, gróf Kéry János váci püspök, gróf Széchenyi Pál kalocsai érsek és Eszterházy Imre hercegprímás... mind pálos volt. És pálos volt Alexovics Vazul, az első egyetemi hitszónok, pálos volt Ányos Pál és Virág Benedek, a két neves költő; pálos volt Verseghy Ferenc, a magyar nyelvújítás egyik vezérférfia.

A törökök kiűzéséig a pálosok remeterend voltak. De aztán bevonultak a városokba, lelkipásztorkodást vállaltak és nagyszerű iskolákat nyitottak. És hogy egy-egy páloskolostor a szorgalmas tudománynak és legnemesebb művészetnek mily értékes gócpontja lehetett, azt ma már csak sejteni tudjuk a reánk maradt — sajnos, elég gyér — emlékekből, kéziratokból, könyvtárakból, építkezéseikből, a kolostoraik romjaiból. A dicső multnak pusztuló, omladozó romjai közül — hála az isteni Gondviselésnek — pompás épségben emelkedik ma is a pesti pálosok egykori szentegyháza, ez a mi egyetemi templomunk és pesti rendházuk: a mai központi papnevelőintézet háza. És hogy itt micsoda művészi élet lüktethetett, arra nézve csak tekintsétek meg a templom szentélyének fafaragványait, a kórus ajtaját vagy a szeminárium könyvtárának, a hajdani 6000 kötetes páloskönyvtárnak ma már senki által el nem készíthető, felülmúlhatatlan finomságú, barokk könyvállványait.

Igen: őseink szerették a pálosokat, mert sokat köszönhetett nekik a magyar kultúra.

3. De mégis: legtöbbet köszönt nekik nem az anyagi előhaladás, nem a tudományos élet, hanem legtöbbet a magyar lélek nemesítése, a lelkek vallásos gondozása. Ha igaz az, hogy minden kultúra lelke a lélek kultúrája, akkor elgondolhatjuk, micsoda igazi kultúrértéket jelentett az a 170 páloskolostor a magyar nemzetnek. Jelentette ugyanannyi tűzhelyét az istenszere-

tet melegének; jelentette forrását azoknak a nemzetépítő energiáknak, melyeket a kereszténység áldásai címmel ismer az emberi civilizáció története.

Vannak filiszter lelkek, akikben megszólal a kalmárszellem okoskodása: Ugyan mirevalók voltak azok a szerzetesrendek az erdők hallgató csendjében! Azok a folyton imádkozó barátok! Mennyi fölöslegesen eltékozolt emberi élet — mondják —, mennyi ki nem használt energia!

Szegény kalmár-lelkek! Úgy ítélnék, mint pár évtizeddel ezelőtt az erdélyi székelyek. Mirevalók azok a tétlen erdőrengetegek azokon a nagy erdélyi bérceken! — mondták nekik. Mennyi fölösleges energia pihen ott tétlenül! Nem hoznak így az erdők semmi hasznót! Ki kell termelni, ki kell vágni azokat!... Kivágták... És azóta nincs eső azon a vidéken. Mert azok a csendes szemlélődésbe merült erdőrengetegek vonták a vidék felé az áldást-hozó esőt; és azok az éjféli zsolozsmára hosszú menetben induló kámzsás barátok imádkozták a népre az Isten áldását. A pálosok rendje adott a magyar katolikus Egyháznak vértanúhőst is: *Csepellényi Györgyöt*, akit 1674 május 14-én nem messze Egertől megöltek a hit-újítók; de adott főképp oly sok szigorú életű, buzgó szerzetest, hogy kiérdemelték Kapisztrán Szent János nagyszerű dicséretét: Aki eleven szenteket akar látni, menjen Nosztrára, a páloskolostorba. (Synopsis, 64. l.)

Egyforma szeretettel nevelték a pálosok a magyar trónörökösöket, a király fiait magyar királynak s nevelték a magyar népet, az égi trón örökösait az örök Istennek. Fehér csuhájuk alatt tudományos képzettség buzgó papi étellel és meleg magyar szívvel egyesült s ez éppen elég ok arra, hogy amint Franciaország büszke bencéseire és a ciszterciekre, Spanyolország a domonkosokra, Olaszország a ferenciekre, épúgy legyünk mi, katolikus magyarok, hálás szívvel büszkék a 700 évvel ezelőtt alakult egyetlen magyar eredetű szerzetesrendre, Remete Szent Pál fiaira: a pálosokra.

Kedves Katolikus Testvéreim! 700 éves jubileumot ünneplünk; s mindaz a nagyság és érdem, melyről beszéltem, ma már csak a múlté. 1776-ban szentelték fel a pálosoknak pesti templomát s 10 év múltán, 1786-ban, II. József több renddel együtt feloszlatta a pálosok házait is; az érdeemes atyákat szét-szórta s azóta nincs pálos rendház Magyarországon.

Derék pálosaink nem sokáig örülhettek ennek a gyönyörű pesti istenházának; de a végzéseiben kifürkészhetetlen isteni Gondviselés mégsem engedte, hogy a renddel együtt elpusztuljon a templom is. A templom — ime — ma is áll, felszentelésének 150. évfordulóján talán még fényesebb pompában mint valaha, és jellemet csiszoló, akaratot edző, vallásos s erkölcsös nemzedéket nevelő energiák sugárzó forrása az ma is.

Dr. Nádás Zoltán:

A világ Szíve

Még nem is olyan régen előszeretettel mondogatták korunkat a gyermekek századának. Ennek a felfogásnak a megcáfolására — sajnos — elég volt egy-két évtized. Gyermekek helyett inkább ölebet fogadtak gondozásukba a kényelemszerető és önző emberek.

Sokkal találóbb lenne ezért, ha napjainkat vaskorszaknak vagy gépkorszaknak neveznénk. Mindenütt gépek dübörögnek: a kenyérgyárakban csakúgy, mint a nehéziparban; a tengeralattjárók testében éppen úgy, mint a négymotoros légierődökben. Gépesített hadseregek vonulnak a front felé és géppisztollyal meg golyószóróval védekeznek az ellenség támadásaival szemben. Tudomány, művészet és szórakozás ma már ugyanúgy nem lehet el gépek nélkül, mint ahogy nehéz volna életberendezésünk lokomotívok és elsuhanó gépkocsik hijján.

Ez talán még nem is volna baj. A technika mindig megmarad eszköznek az ember kezében és egyaránt alkalmas mind a jónak, mind pedig a rossznak a szolgálatára. Autón száguldhat az orvos, hogy megmentse betegének az életét. Rohanhat azonban vele a bandita, a gangster is. Telefonon át vagy a rádió hullámain keresztül ugyanúgy lehet igazságot, hitet és megbékélést sugározni, mint ahogy lehet ferdíteni és rágalmazni.

Mindeddig nincs is egyéb jelentősége a technikának, az ú. n. gépkorszaknak, minthogy felgyorsította az életünket s ennek megfelelően a jó és a rossz rajta keresztül eddig nem sejtett arányokban ütközik meg egymással.

Sajnos, a technika uralmának ijesztő árnyékvetése is van. Tömegeket szuggerál és vezet félre. Millióknak és millióknak beszéli be azt a meggyőződést, hogy az anyagon túl és a technikai megoldásokon kívül semmi egyebet ne keressen az ember, mert az mind üres elképzelés, álomkép. Ennek az embertípusnak, tehát a mai embernek a kultúráját éppen ezért az ókori költők és a népmondák nyelvén vaskorszaknak kellene neveznünk, amely szomorú dekadenciáját, tragikus letörését jelenti annak a történelmi folyamatnak, amely elindult az arany, majd az ezüst, később pedig a réz szimboluma alatt.

A vaskorszak tehát a gépkorszak fogalmára épül fel, de annál többet és sötétebbet fejez ki. Nemcsak a gép jelentőségét állapítja meg, hanem úgyszólván mindenhová gépet állít és mindent gépiessé tesz. Nemcsak a fizetéseket és a munkaköröket mechanizálja, hanem bebeszéli önmagának, hogy az élet egyetemessége, a világmindenség beláthatatlan folyamata mind gépies. Olyan világképet alkot önmagának, amely szerint a nagy mindenség mozgatása egy rejtett gépházból történik, ahol megállás